

V ZNAMENÍ PÚPÁVY

(Fragmenty zo života básnika Andreja Žarnova)

Margita Kániková

Vydavateľstvo
Spolku slovenských spisovateľov

Margita Kániková

V ZNAMENÍ PÚPÁVY

(Fragmenty zo života básnika Andreja Žarnova)

Vydavateľstvo
Spolku slovenských spisovateľov

Copyright © Margita Kániková 2010
Cover design © Anna Chovanová 2010
© Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, spol. s r. o., Bratislava
e-mail: vsst@stonline.sk
<http://www.vsss.sk>

VYDAVATELSTVO
SPOLKU SLOVENSKÝCH SPISOVATEĽOV
spol. s r. o.

Margita Kániková: Vznamení púpavy
Zodpovedná redaktorka Marta Činovská
Obálku graficky spracovala Anna Chovanová
Sadzba Anna Chovanová
Tlač Polygrafické centrum
Druhé rozšírené vydanie
Printed in Slovakia

ISBN 978-80-8061-407-2

Motto:

*Ručičky hodín nemožno zastaviť ani v našom prípade. Len dozrievame do svojho času dôstojne ľudsky, kultúr-
ne i politicky. Ako národ, ktorý chce byť partnerom
iným na základe dôstojnosti, a nie pechorenia sa, škri-
epok a prehrabávania sa v resentimentoch a osobných
krivdách.*

Andrej Žarnov

básnik, prekladateľ, vedec-patológ, prvý držiteľ Štátnej
ceny za literatúru Slovenskej republiky (1939), Čestný
občan mesta Trnava in memoriam (2009)

Na uverejnenie akejkoľvek časti textu je potrebný písomný súhlas
autorky.

SLOVO NA ÚVOD

Prvé vydanie knihy *V znamení púpavy* vyšlo v roku 2001 a hneď upútalo pozornosť čitateľskej verejnosti. I keď je už dávno rozobraté, ozývajú sa záujemcovia o túto knihu nielen na Slovensku, ale aj v zahraničí, kde žijú naši rodáci, napríklad v USA, Kanade a Nemecku.

Po prvom vydaní sa mi ozvali mnohí súčasníci Andreja Žarnova alebo aj ich potomkovia s poďakovaním a hlavne so spresnením niektorých okolností života nášho básnika a známeho patológa. Ich príspevky, ktoré priniesli nové svetlo do jeho života, sú uverejnené v tomto druhom vydaní. Určite najzaujímavejšie sú spomienky jeho najmladšieho syna Janka. Sú to fragmenty zo života Andreja Žarnova, vl. menom MUDr. Františka Šubíka, od jeho narodenia až po smrť v USA, kam musel odísť, lebo jeho život aj život jeho rodiny bol ohrozený v dôsledku pravdivého svedectva o masakre v Katynskom lese. Ako člen medzinárodnej komisie pre vyšetrovanie zločinov v Katynskom lese bol jeden z mála, ktorý nikdy neodvolal podpis so zápisnice, ktorá určovala pravého vinníka, Sovietsky zväz.

Minulý rok sa niesol v znamení spomienok na obeť Katynského lesa, ktoré organizoval Poľský inštitút v Bratislave. Premietali dokumentárne filmy, organizovali prednášky historikov, ktorí veľmi pozitívne hodnotili postoj MUDr. Františka Šubíka. V kinách sa premietal film *Katyň*, ktorý bol natočený podľa knihy Andrzej Mularzyka *Post Mortem*. Otec režiséra Andrzej Vajdu bol taktiež jednou z obetí Katynského lesa.

Druhé rozšírené vydanie knihy *V znamení púpavy* chce priblížiť hlavne mladým ľuďom nie tak dávnu, ale zatajovanú históriu. Aj účasť mladých na spomínanom filme *Katyň* potvrdila, že majú o históriu, ktorú prežívali rodičia a starí rodičia a mnohí aj vo väzení, veľký záujem.

TAK SME ŽILI

*Nehádzte skalím, dnes už nie je treba,
nie cudzí olej blčí ohnisky,
čo sme to sme a z vlastného sme chleba,
v chatrčiach stáli naše kolísky.*

Patrím medzi tých málo žijúcich ľudí, ktorí osobne poznali Prof. MUDr. Františka Šubíka, básnickým menom Andreja Žarnova. Naše rodiny sa stretávali aj v čase jeho väzenia, i po prepustení na Silvestra roku 1947, keď mnohí, ktorí predtým považovali za česť poznať ho osobne, prešli pri bezprostrednom stretnutí na druhú stranu ulice, len aby sa nemuseli pozdraviť. Najviac som sa priatelila s jeho druhým synom Karolom, narodili sme sa v jednom roku, chodili do školy „Pod rádiom“ v Trnave, spolu sme boli na prvom sv. prijímaní, birmovke a mali sme spoločných priateľov.

Najobľúbenejším miestom našich hier bola záhrada, ktorá bola svedkom rôznych huncútstiev, aby sme ďalších štyridsať rokov, prostredníctvom korešpondencie mali načo spomínať. Dlhो bol pre mňa Andrej Žarnov len otec môjho priateľa Karola, skrátka ujo Ferko. Neskôr ma s jeho životom a básnickým dielom zoznamoval môj krstný otec Gejza Veselý, brat pani Šubíkovej, ktorý zomrel v roku 1978. Vždy veril, že Slovensko Andrejovi Žarnovovi raz postaví pomník. Táto útlá knižka chce byť malým pomníčkom statočnému človekovi, na ktorého sa neprávom zabúda. Pamätnú tabuľu umiestnili jeho rodáci v Kuklove a v Trnave je pamätná tabuľa od Wiliama Schiffera v nemocnici, kde istý čas pôsobil. Taktiež ulica, kde sa nemocnica nachádza, je pomenova-

ná jeho menom. Od marca 2009 je Andrej Žarnov čestným občanom mesta Trnava.

Nebola som taký optimista ako môj krstný otec, ktorý veril, že jeho meno bude očistené, ale počas návštev pani Šubíkovej som sa neustále vypytovala na rôzne podrobnosti ich úteku a života v emigrácii. Viem, že som bola mnohokrát otravná, ale povzbudzovali ma tetine slova: „Nechajte ju, niekto to musí zachovať pre budúcnosť!“

Nikdy som neverila, že raz budem mať možnosť a odvahu napísať knihu. Skôr som chcela napísať poznámky o živote Andreja Žarnova, ktoré by som odovzdala môjmu synovi a on ďalšiemu potomstvu.

V roku 1989 bolo jasné, že nastal čas rehabilitácie Andreja Žarnova. Denná tlač postupne objavovala pre čitateľov neznámu osobnosť opradenú tajomstvami. Vznikli rôzne fámy, ako napríklad, že v roku 1952 ich do Rakúska previezol vrtuľník a podobne. Na spomienke nedožitéh deväťdesiatich narodenín Andreja Žarnova ma jeden pán presviedčal, že jeho popol bol ešte za totality pochovaný na cintoríne v Kuklove. Odprisahal mu to vraj človek, ktorý ho tam osobne dával. Pravdou je, že jeho pozostatky sú v hrobe jeho prvorodeného syna Ivana na Ondrejskom cintoríne v Bratislave a dnes je tam už aj popol jeho manželky Alžbety a syna Karola. Povráva sa, že historiku o helikoptére rozširovala samotná ŠtB, aby zmiernila skutočnosť, že tak starostlivo strážený človek im utiekol aj s celou rodinou. Indície hovoria, že mal byť vydaný do Sovietskeho zväzu, odkiaľ by človek odsúdený na verejné pokarhanie za hanobenie tohto štátu a ktorý bol svedkom ich zverstiev v Katynskom lese vôbec nemal nádej na návrat.

Predkladám vám moje spomienky a skutočnosti overené jeho manželkou a synom Karolom. Všetky články, ktoré som doteraz publikovala v tlači, starostlivo preštudovali a potvrdili ich správ-

nost'. Opierala som sa aj o denníky Alžbety Šubíkovej, ktoré mi spolu s Bibliou, pamätníčkom, modlitebnými knižkami a mnohými vzácnymi knihami, ktoré si z domova odnášali pri dramatickom úteku cez rieku Moravu v roku 1952 Karol v predtuche blížiacej sa smrti poslal. Ďalšie predmety po jeho smrti mi na jeho výslovnú žiadosť poslala jeho opatrovatelka a priateľka Candace Glass. Okrem kníh tam bola šatka jeho matky, ktorú mala pri úteku, otcova vreckovka z väzenia a zástavka z Eucharistického kongresu v roku 1926 v Chicagu, ktorého sa Andrej Žarnov zúčastnil ako člen delegácie, ktorú viedol Andrej Hlinka. Veľmi som si vážila originál obrazu (karikatúry) Andreja Žarnova od Jozefa Cincíka, ktorý mi však so šatkou pani Šubíkovej a knihou Andreja Žarnova *Zaklínam* ukradli na výstave pripravenej v stému výročiu jeho narodenia.

Medzi knihami, o ktoré nemali americkí Slováci záujem, bola aj *Kronika Slovákov* od Jána Okaľa, ilustrovaná Jozefom Cincíkom, písaná písmom karolínskeho minuscula, aké sa používalo v časoch Veľkej Moravy, ktorú vytlačila tlačiareň Croatian Franciscan Press v roku 1954. Rovnakým spôsobom som získala aj knihu *Z poludnia a polnoci* od Mikuláša Šprince z roku 1960 s venovaním: „Ferkovi Šubíkovi srdečne Mikuláš Šprinc, Wietliffe, O, 1961.“ Táto zbierka básní Mikuláša Šprince vyšla ako verne faksimilovaný rukopis vo voľných listoch s dvanástimi perokresbami Jozefa Cincíka. Ďalej to bola knižka Milana S. Ďuricu *Slovensko za 2. svetovej vojny*. Kniha *Napárat' čím viac lyka* od Gorazda Zvonického, ktorú vydal Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda v Ríme v roku 1978, je s venovaním: „Vážený majstre, drahý pán doktor. Ja si spomínam na chudobnú vdovu pri vchode do chrámu. Vy si spomeňte na Ježišov postoj.“ Oddaný Andrej (Gorazd Zvonický, vlastným menom Andrej Šandor).

Mikuláš Šprinc, ktorého chlapci Andreja Žarnova dôverne oslovovali ujo, daroval Karolovi zbierku básní *Bratislavský park*

s venovaním: „Karolovi Šubíkovi na posilnenie nádejí v skoré uzdravenie. Srdečne Mikuláš Šprinc, 15. júla 1969.“ Zbierka vyšla v Slovenskom ústave sv. Cyrila a Metoda v Ríme 1968. Andrej Žarnov na Vianoce 1956 dostal vlastnú zbierku *Hlas krvi*, ktorá vyšla v roku 1932, s venovaním: „Bude tomu dvadsaťpäť rokov, čo sme začali vydávať túto edíciu. Viem, že Ti chýba autor-ský exemplár, nuž prijmi tento pod vianočný stromček. Požehnaný nový rok Šubíkovcom želajú spoločne Čulenovci. Cleveland, Ohio, Vianoce 1956.“

V knihe J. Matoviča *Na brehu Lethy*, ktorá vyšla vo vydavateľstve Urbánek a spol v Trnave v roku 1948, je venovanie: „Milému priateľovi Šubíkovi venujem srdečne. J. Matovič.“ Ďalšia kniha je od Ľudovíta Štúra *Hlas k rodákovi* s venovaním a dosť nečitateľným podpisom: „Tebe, brat môj drahý. Vianoce 1971.“ Ďalej medzi knihami, ktoré nik nechcel, ale určite len preto, že neboli ponúknuté na správnom mieste, boli: Martin Rázus *Cestou*, r. 1935, Andrej Žarnov *Zaklínam* r. 1939, Andrej Sládkovič *Detvan*, Andrej Plávka *Všade ťa vidím*, Milan Rúfus *Óda na radosť*, Laco Novomeský *Svätý za dedinou*, *Vademecum slovenského lekára* z roku 1943. Bielu knihu s podnadpisom *Právo Slovákov na samostatnosť vo svetle dokumentov* spracoval Ferdinand Ďurčanský. Vyšla v roku 1954 a autor napísal venovanie: „Priateľovi Ferkovi Šubíkovi na pamiatku bojov proti medzinárodnému komunizmu a za Slovenskú republiku. Buenos Aires, december 1954.“

Môžem sa pochváliť, že vlastným takmer úplnú zbierku diel a prekladov Andreja Žarnova. Povzbudzovaná jeho synom Karolom som si dovoľila napísať spomienky na tohto vzácného človeka a zachytiť dlhoročnú snahu o očistenie jeho mena, ktorá bola korunovaná úspechom. Dovoľila som si citovať z množstva Karolových listov. Nezverejnila som rodinné a osobné záležitosti, možno by sa mu to nepáčilo. V nádeji na odpustenie vybrala

som pasáže, ktoré dokumentujú lásku syna k rodičom, k rodnej vlasti a k spravodlivosti vôbec.

So súhlasom jeho druhého syna Janka, ktorý žije v Kalifornii, v tomto druhom vydaní zverejňujem aj našu korešpondenciu. Jeho spomienky aj po päťdesiatich siedmich rokoch nie sú celkom vyblednuté, dokonca niektoré aj po mnohých rokoch prežíva veľmi intenzívne, hlavne tie na ich útek, keď mal len sedem rokov.

DEŤSTVO V KUKLOVE

*Len ten sa môže veľkým zvať,
kto ľudu oči otvoril,
kto ľudu dal, čo žiadal ľud*

Hoci sa koniec apríla ešte len blíži, mnohí chlapci už behajú po kuklovských lúkach bosí. Veď kde by chudobní sedliaci vzali peniaze na topánky, ktoré títo nezbedníci dokázali zničiť za pár dní. Obutí chodili do kostola a pyšní boli tí, ktorí mohli v topánkach chodiť aj do školy. Mladému Ferkovi Šubíkovi učenie nerobilo žiadny problém, bol to šikovný a nadaný chlapec. Nemohol odtrhnúť oči od rozkvitnutých púpav pri rieke Myjave, počúval spev vtákov a obdivoval bezoblačné modré nebo.

„Tam sídli milostivý, dobrotivý a spravodlivý Boh, ktorý všetko riadi a ktorý stvoril aj tento krásny deň“, spomenul si na slová pána farára, ktorý ich učil náboženstvo ako jediný predmet po slovensky. Do jeho mysle sa nenápadne vtierajú maďarské slová o slnku, kvetoch, vtáčikoch a formuluje prvé verše v maďarčine. Obehne kuklovský mlyn, ktorého žarnov monotónne oznamuje okoliu, že nezábuda na svoju povinnosť, melie múku pre chudobných aj bohatých.

Tak rád by sa s niekým podelil o radosť zo života a o verše, ktoré sa práve zrodili v jeho hlavičke. Mamička je ešte mladá, veď nemá ani štyridsať, je veľmi láskavá a milá, ale nemá čas vnímať jeho prvé básnické pokusy. Vyše päťdesiatročný otec je tvrdý záhorácky sedliak s mozoľnatými dľaňami. Vychovával deti z prvého aj druhého manželstva. Nemal čas ani náтуру vnímať rozkvitnuté lúky, ani spev vtákov. Nakoniec prečo by sa mal budúci kňaz rozptyľovať nejakými veršíkmi. Z ich obce vyšlo veľa

kňazov, a keď učiteľ tvrdí, že jeho syn má veľké nadanie, tak bude kňazom. Iná možnosť sa nesmela ani spomenúť.

„Odkiaľ kráčaš, Ferko, taký veselý, čože sa ti dobrého podarilo?“ oslovil malého chlapca ujo Mráz, obuvník a známy národovec v Kuklove. Malý Ferko začal recitovať vlastné verše o kráse prírody v maďarčine.

„Počúvam, počúvam, synak, ale nič nerozumiem, ba ani vtáci, ani kvety nevedia, o čom hovoríš. A či ťa tak tvoja mať učí?“ vyzvedal sa ujo Mráz.

„Nie, ujo, to v škole, veď maďarčina je rodná reč nás všetkých Uhrov. Tak nás v škole učí pán učiteľ.“

„Tak toto je tvoja rodná reč, synak? Týmto jazykom sa ti v kolíske prihovárala tvoja dobrá matka, v tomto jazyku ti spievala uspávanku a v tomto jazyku sa modlíš Otčenáš?“ tichým, ale rozhodným hlasom sa spytoval jednoduchý, múdry človek.

Tieto vzácne slová sa Ferkovi Šubíkovi vryli hlboko do pamäti a do srdca na celý život. Jeho prvé veršičky v slovenčine sú uchované v Spolku sv. Vojtecha v Trnave.

*Prečože vy mamulienka
našej láske bránite?
Či sa nesmú lastovičky
tešiť, plesať na svite?*

Ešte nemal ani jedenásť rokov a už ho ovial chlad vojny. Bojovať za Rakúsko-Uhorsko bol povolaný aj jeho brat Bohumír, ktorý padol v roku 1916 v Kirlibabe Bukovine, v oblasti Rumunska. Videl a prežíval s matkou jej veľký žiaľ. Oznámenie o úmrtí a mieste pochovania nosila celý život v modlitebnej knižke. Meno Bohumíra Šubíka je na pomníku padlým v rodnom Kuklove a verše jeho brata, ktorý si zvolil pseudonym Andrej Žarnov, sú vyryté na pomníku:

*Ďaleko rodných chát v cudzine večný sen sníme
otcovia, manželia, bratia a synovia detí
bo zloba vojny nás nevinných v ohni a dyme
nevoľne pohnala v predčasnú smrť za obeti.*

Veľkou autoritou pre malého chlapca a neskôr aj dospelého muža bol jeho nevlastný brat Antonín, jednoduchý človek s veľkou prirodzenou inteligenciou. Milovali sa úprimnou brat-skou láskou. Antonín bol mladšiemu bratovi Ferkovi najväčšou oporou v najťažších chvíľach jeho života.

SKALICA JE PEKNÉ MESTO

*O ničom nepel som, čo rod môj netlačí
a po čom netúži úbohý ľud,
ničoho nezrel, čo v tvárach sa nezračí,
nebije, nerúbe ubitú hrud'.*

„Pán Šubík, váš syn Ferko je mimoriadne nadaný žiak a bolo by veľkou nespravodlivosťou, ak by nedostal vyššie vzdelanie. Dovoľte mu študovať.“

Takto presviedčal pán učiteľ aj pán farár otca Jána. Keď sa nsmelo pripojila aj matka a súrodenci, Ferko od otca súhlas dostal.

„Uč sa chlapče usilovne, aby bol z teba dobrý kňaz. Nesmieš našej rodine urobiť hanbu,“ vypravádzal syna na gymnázium v Skalici.

Učil sa ľahko a rád. Vyučovacím jazykom už nebola maďarčina, učili sa v československom jazyku. Takmer všetci profesori boli Česi, veď slovenská inteligencia po maďarsko-rakúskom vyrovnaní takmer neexistovala. Nakoniec záhoráčtina, ktorú počúval doma, sa od češtiny veľmi neodlišovala. Priam dychtivo sa zmocňoval každej novej myšlienky, nového poznania. Jedným z jeho spolužiakov bol aj Vlado Clementis. Ale na skalickom gymnáziu boli študenti, ktorí sa nechceli zmieriť so spôsobom vyučovania českých profesorov. Zvlášť profesor Hikl bol známym odporcom slovenčiny, ktorú nepovažoval za jazyk, ale len nárečie. Jeden zo študentov mal odvahu povedať:

„Pán profesor, na Slovensku ste už dosť dlho a mohli ste sa už naučiť náš jazyk.“

Na návrh vylúčenia zo školy študenti reagovali protestnou

Študenti gymnázia v Skalici, F. Šabík v druhom rade, druhý zľava

demonštráciou na námestí v Skalici. Ferko Šubík v snahe zmieriť obe strany zašiel za spomínaným profesorom a prosil o zmiernenie trestu na napomenutie, lebo najlepšie je dohodnúť sa. Lenže profesor bol neoblomný a na „mierovú misiu“ jedného z najlepších študentov odpovedal nedostatočnými z dejepisu a filozofie. Každý človek dostane aspoň raz v živote ranu, ktorá poznačí celý jeho ďalší život. Túto ranu osudu dostal budúci básnik a lekár v podobe nespravodlivosti na skalickom gymnáziu. Netolerancia a národné povýšenectvo ho vyhnalo z gymnázia v Skalici, ale priateľstvo a súdržnosť národne orientovaných priateľov mu zabezpečilo pokračovanie štúdia na Gymnázium Jána Hollého v Trnave.

Veľký slovenský básnik a kňaz Ján Hollý, ktorý taktiež pochádza zo Záhoria, stal sa jeho vzorom nielen umeleckým, ale hlavne ako národovec. Jeho diela nielen študoval, ale neskôr, keď ho krutý osud odviaľ do ďalekej cudziny, prebásnil zbierku *Hlas matky Tatry* do súčasnej slovenčiny. V doslove okrem iného napísal: